

# ŞİRVAN DÜZƏNLİYİNİN YERALTI SULARININ FORMALAŞMASI QANUNAUYĞUNLUQLARI

**Kosayeva Ü.S.- I kurs magistrantı**  
*Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti*

Şirvan düzənliyinin yuxarı hissəsində, yeraltı suların axım istiqamətində vahid su qatı bir neçə su laylarına bölünür. Ərazidə qrunt suyu dördüncü dövr çöküntülər-ində yayılmaqla, hər yerdə rast gəlinir. Qidalanma mənbəyi bütün ərazini əhatə edir. Yatım dərinliyi bir neçə sm-dən 40–50 m-ə qədərdir. Düzənliyin cənub-qərb tərəfinə getdikcə qrunt suyunun səviyyəsi yer səthinə yaxınlaşır və Kür çayı sahili boyunca gizli boşalmalara keçir. Düzənlikdə qrunt suyunun ən dərin yatım səviyyəsi çayların gətirmə konuslarının başlanğıcıdadır. Çayların gətirmə konusları ərazilərdə allüvial - prolüvial çöküntülər geniş yayıldığından, burada aerasiya zonası yüksək su keçirmə qabiliyyətinə malikdir. Bu əsasən Əlin-cəçay və Türyançay çaylarının gətirmə konuslarında daha aydın görünür. Burada sukeçirən süxurların süzülmə əmsali 1–3 m/gün-dür.

Qeyd etdiyimiz bu litoloji müxtəlifliklər ərazidəki qrunt suyunun rejiminə öz daimi təsirini göstərir. Qrunt suyunun rejiminin vaxtaşırı dəyişməsi, ərazidəki hidrogeoloji müşahidələrə görə atmosfer çöküntülərinin, suvarmanın, çayların və digər texnogen amillərin təsiri ilə baş verir.

Şirvan düzənliyindəki qrunt suları müxtəlif kimyəvi tiplərə malikdir. Burada hidrokarbonatlı -natriumlu, xlorlu - natriumlu və sulfatlı – natriumlu tipli qrunt sularına rast gəlinir. Minerallaşma dərəcəsi 1,0 q/l -ə qədər olan qrunt sularında anionlar arasında əsas rolu hidrokarbonat, kationlar arasında natrium və kalsium

oynayır. Nadir hallarda maqnezium üstünlük təşkil edir.

Birinci təzyiqli sulu horizont bir-birindən təcrid olunmuş üç sahədə Əlicançay-Türyançay, Göyçay-Ağsuçay çaylarının gətirmə konusları sahələrində 13–128 m dərinliklərdə quyularla açılmışdır və qrunt sularından qalınlığı 5–85 m olan gillərlə ayrılır. Sulu süxurlar Ağsuçayın gətirmə konusunun yuxarı hissəsində çaqıl, çınqıllarla, qalan sahələrdə isə qumlarla, qumcalarla təmsil olunmuş, qalınlıqları 3–170,7 m arasında dəyişir və şimali-qərbdən cənubi-şərqə doğru azalır. Süzül-mə əmsalı 0,2–27,9 m/gün arasında dəyişir.

İkinci təzyiqli sulu horizont 75–274 m dərinliklərdə quyularla açılmaqla, Əli-cançayın gətirmə konusu sahəsi istisna olmaqla digər çayların gətirmə konusları ərazisində intişar tapmışdır. Birinci təzyiqli sulu horizontla eyni, lakin nisbətən az sahəni kəsb etməklə, ondan qalınlığı 6-160 m və 60-90 m olan gil təbəqəsi ilə təcrid edilir. Horizontda sulu süxurlar qalınlığı 3,6-73,8 m, çox vaxt 10-40 m olan çaqıl, çınqıllar, qumlar və qumcalardan ibarətdir. Onların süzülmə əmsalı 0,1-35,3 m/gün, sukeçiricilik əmsalı 10-30 m/gündür.

Üçüncü təzyiqli sulu horizont yer səthindən 62-316 m dərinlikdə, ancaq, Əlicançay-Türyançay və Girdimançayın gətirmə konusları sahələrində aşkar edilmiş, Göyçayın gətirmə konuslarında isə ona rast gəlinməyib. İkinci təzyiqli sulu horizontdan qalınlığı 7-165 m, çox yerdə 10-80 m olan gil təbəqəsi ilə təcrid edilir. Sulu süxurlar əsasən kiçik və nazik dənəli qumlar, qumcalardır ki, onların da arasında tez-tez nazik gil təbəqələrinə rast gəlinir. Bu süxurların ümumi qalınlığı 4,5–86,4 m, çox yerdə 20-70 m-ə çatır. Onların süzülmə əmsalı 0,1-17,9 m/gün, adətən, 9 m/günə qədər olur. Pyezometrik səviyyə bir qayda olaraq yer səthindən yuxarıda (+9 – +43,2 m) yerləşir, mailliyi 0,05-0,004-dür. Quyularda sukəçmə zamanı 4,1 l/s, özüaxarda 7,1 l/s-yə qədər su alınmış, xüsusi sərf 0,8 l/s.m-ə qədər, bəzən 3,8 l/s.m olur.

Təzyiqli sularda da minerallaşma onların hərəkəti istiqamətində artır və gətirmə konuslarının orta hissələrindən başlayaraq 8 q/l-dək artaraq istifadə üçün yararlı olurlar. İstifadə üçün yararlı təzyiqli sular qeyd edildiyi kimi gətirmə konuslarının yuxarı və orta hissələrində təsadüf edir.

Şirvan düzənliyində dördüncü dövr çöküntülərinə mənsub yeraltı su toplusu, qrunt suları ilə yanaşı təzyiqli su horizontuna da malikdir. Burada aşkar edilən təzyiqli su horizontları dağətəyi sahələrin aşınmış süxurlarında təşəkkül tapıb, oradan çayların gətirmə konuslarının periferisiyasına tərəf hərəkət edir.